

*Dr Miloš Marjanović, redovni profesor
Pravnog fakulteta u Novom Sadu*

SOCIOLOŠKA JURISPRUDENCIJA I SOCIOLOGIJA PRAVA – PAUND VERSUS GURVIČ¹

Sažetak: Paund je napisao predgovor za američko izdanje Gurvičeve Sociologije prava (1942) a u njoj je Gurvič skoro pola istorijskog pregleda posvetio sociološkoj jurisprudenciji i pravnom realizmu u SAD. Kasnije, on se oslobađa i sociološke jurisprudencije koja, striktno gledano, ne spada u sociologiju prava, i zavisnosti sociologije prava od filozofije prava što ga je, takođe, povezivalo sa Paundom. Iako tvorci škola, pravi osnivač sociologije prava u SAD nije ni Paund, ni Gurvič, nego Parsons. Kritika američke sociologije konstitutivna je za Gurvičevo delo. Uticaj Paundove sociološke jurisprudencije je opao a Ljuelinovog pravnog realizma porastao. Iako obimno i značajno, Gurvičevo delo nije mnogo uticalo na moderne tokove sociologije prava. Postoje mišljenja da su njegove sociološkopravne ideje o pravnom pluralizmu, zbog svoje sistematičnosti, širine, demokratičnosti i kritičkog stava prema etatizmu i normativizmu, potencijalno obnovljive, osobito sa nadolazećom krizom.

Ključne reči: Sociologija prava – sa i bez američke sociološke jurisprudencije i filozofije prava, zaborav Paunda i Gurviča, reafirmacija pravnog pluralizma.

Odnos američke sociološke jurisprudencije i sociologije prava malo je obrađen u literaturi a odnos Paunda (Roscoe Pound, 1870–1964) i Gurviča (Georges Gurvitch, 1894–1965), savremenika i njihovih istaknutih predstavnika, jedva da se i pominje. Gurvič je bio jevrejskog porekla i

¹ Rad je posvećen projektu *Pravo Srbije u evropskoj perspektivi* br. 149042 koji finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

posle okupacije Francuske je izbegao u SAD, gde je proveo sve vreme Drugog svetskog rata i, između ostalog, držao predavanja na Harvardu. Na istom univerzitetu, Paund je na Pravnom fakultetu bio profesor prava od 1910–1936. (od 1916–1936. i dekan), gde je nastavio sa profesurom sve do 1946. godine.²

U *Sociologiji prava*, Gurvičev pregled Paundove i celokupne američke sociološke jurisprudencije, ali i drugog značajnog pravca – američkog pravnog realizma, daleko je iscrpniji, sistematičniji, potpuniji nego Paundova najava Gurvičevih ideja u pomenutom predgovoru, što je na neki način i razumljivo, ali je Paund i škrtiji u komplimentima.

Paund u predgovoru ističe kako je rat izazvao emigraciju velikog broja eminentnih naučnika iz Evrope u SAD čime je, u domenu prava, ostvaren bliži kontakt i bolje razumevanje između anglosaksonske i evropske kontinentalne pravne tradicije, između kojih postoje velike razlike u stvaranju prava, pravnom obrazovanju i u oblasti sudstva.³ On se pohvalno izražava o Gurviču i kaže da je dobro „što jedan ugledni zastupnik savremene sociologije prava izlaže svoje stavove o dometima i svrsi svoje nauke i što, istovremeno, kritikuje sociološku jurisprudenciju“ (s. 10). On ističe i Gurvičevu zaista dobru obradu odnosa između jurisprudencije, s jedne i filozofije prava i sociologije prava, s druge strane, koje su, po Paundu, osnova za kritiku i specijalizovane generalizacije u jurisprudenciji (s. 16). Gurviču su podeljeni komplimenti i „zbog minucioznog prikaza radova preteča i osnivača sociologije prava“.⁴ Međutim, zamera mu da je reč pravo izjednačio sa celokupnom društvenom kontrolom, koja leži iza čitavog sistema sociologije prava.⁵ Gurvič kaže, doduše, „da pravo ni-

² M. Ranković, *Gurvičevo shvatanje strukture i tipologije globalnih društava*, Beograd, 1970, s. 405 – 406; R. Paund, *Jurisprudencija*, I, Beograd – Podgorica, 2000, s. 5 (Uvodna beleška američkog izdavača o piscu).

Ključni Gurvičevi radovi za sociologiju prava su: njegova doktorska disertacija *L'idée du droit social* (Paris, 1932), *Le temps présent et l' idée du droit social* (Paris, 1932), *L'expérience juridique et la philosophie pluraliste du droit* (Paris, 1935), *Éléments de sociologie juridique* (Paris, 1940) i prerađeno američko izdanje pod naslovom *Sociology of Law* (New York, 1942, za koje je Paund napisao predgovor) koje je prevedeno na španski, portugalski, italijanski i srpski (Podgorica, 1997) dok je nemački prevod (1960), sa predgovorom autora, sa francuskog izdanja (1940). Njegov poslednji rad u ovom domenu je „*Problèmes de sociologie du droit*“, dans: G. Gurvitch (dir.), *Traité de sociologie*, II (Paris, 1960), p. 173 – 206 (prevod: „Problemi sociologije prava“, u: G. Gurvitch (ur.), *Sociologija*, II (Zagreb, 1966), s. 185 – 219.

³ R. Paund, Predgovor za knjigu Žorža Gurviča, *Sociologija prava*, Podgorica, 1997, s. 9.

⁴ R. Paund, *Jurisprudencija*, I, Beograd – Podgorica, 2000, s. 181.

⁵ Isto, s. 394.

je sinonim za društvenu kontrolu jer su pravni propisi (to jest, propisi koji sadrže elemente pravičnog i prava) višestrani i imaju određeni i ograničeni karakter, zasnovan na zahtevima, pravima i obavezama. Međutim, i društvena kontrola je višestрана. U suštini, i ovaj autor koristi izraz „pravo“ da bi označio sve vrste društvenog pritiska koje su nerazdvojne od postojanja grupa i organizacija.⁶ U jednom kratkom, više nego sažetom osvrtu na Gurvičevu sociologiju prava, kao njene ključne odrednice naglašava autorove reči da je ona neka vrsta sociologije ljudskog duha, u uzajamnoj zavisnosti sa filozofijom, i da je njegova filozofija „radikalni empirizam sa intuitivnom osnovicom“.⁷

U drugom odeljku svoje *Sociologije prava* Gurvič razmatra osnivače sociologije prava i to, najpre, u Evropi (s. 107–148) a zatim, na gotovo isto toliko prostora, i američke osnivače (s. 149–176). U tom sklopu kaže za Paunda i Kardoza da su analitičku jurisprudenciju kritikovali na „briljantan i svestrani način“ a za Paundovu programsku studiju *The Scope and Purpose of Sociological Jurisprudence* (1912) da je „značajna“. Za njega je Rosko Paund „najveći američki sociolog prava“, kome je Edvard Ros posvetio svoje *Principles of Sociology* (1902) a on je Rosove ideje uspešno razvio, stalno naglašavajući svoje prihvatanje njegovog opšteg načela društvene kontrole.

Probranim rečima Gurvič naglašava: „Sociologija prava u Sjedinjenim Državama našla je svoj najrazuđeniji, najdetaljniji, najšire shvaćeni i najdelikatniji izraz u bogatoj naučnoj produkciji Roska Paunda“ kao „neospornog vođe“ tzv. „sociološke jurisprudencije“. On je neprestano konfrontirao sociološke (društvena kontrola i interesi), filozofske (pragmatizam, teorija vrednosti), istorijsko-pravne (tipovi pravnih sistema) aspekte i probleme rada američkih sudova. Ova mnogostruka interesovanja i polazne tačke omogućile su Paundu „da još intenzivnije i proširi i razjasni široke perspektive pravne sociologije i da postepeno razvije njene raznovrsne aspekte“ (s. 151).

Iz Gurvičeve analize se implicitno može zaključiti da je Paundovo poimanje sociološke jurisprudencije, iz njegove zrele ili monografske faze, prilično po njegovom ukusu, odnosno da je u skladu sa Gurvičevom opštom teorijom sociološkog relativizma ili „dijalektičkog hipempirizma“, kako on naziva svoje stanovište. Paund je, veli Gurvič, dospao do „dubokih analiza“ u genetičkoj sociologiji prava, pravnoj tipologiji globalnih društava i raščlanjivanju različitih nivoa dubine dru-

⁶ Isto, s. 395.

⁷ Isto, s. 181.

štvene stvarnosti prava čime je doprineo rešavanju problema sistemske sociologije prava. Ukazao je na sociološku relativnost pravne tehnike i pravnih kategorija i koncepcija u odnosu na tipove globalnih društava i njihovih kulturnih tradicija kao i na aktuelne preobražaje prava, čime je unapredio genetičku sociologiju prava, primenjenu na savremeno društvo. Ti preobražaji vode ka socijalizaciji savremenog prava. Različita tumačenja pravne istorije uslovljena su konkretnim situacijama posebnih tipova globalnih društava. Paund je uočio četiri dubinska nivoa prava kao društvene pojave i istakao da je za istinsko proučavanje prava od suštinske važnosti da se pravna stvarnost ne može svesti na apstraktne obrasce i da to proučavanje mora ići i dalje od simbola – do onoga što oni simbolizuju (s. 152–153).

Gurvič potencira „čvrstinu“ Paundove „funkcionalističke, relativističke i idealno-realistične orijentacije“ ali mu zamera da nije dospao do „jedne sasvim tačne definicije ciljeva i metoda sociologije prava“ (s. 155). On je i kasnije ostao dosledan svom početnom izjednačavanju sociologije prava sa jurisprudencijom kao pravnom veštinom ili tehnikom. Pripisuje sociologiji prava praktične ciljeve i čini je teleološkom disciplinom, ne videći da su njene realistične ocene nezavisne od ciljeva i predviđanja jurisprudencije. Štaviše, čak i sociološki, pravom se može baviti samo teleološki a ne deterministički jer se pravne pojave objašnjavaju u terminima svrhe a ne uzroka. Isto tako, on ne pravi razliku između filozofske refleksije i sociološke deskripcije, čime se stvara izvesna konfuzija u odnosu vrednosnih sudova i stvarnosnih ocena. Ovo se još i pojačava time što u raspravljanju o idealnim elementima prava ne pravi jasnu razliku između pravnih i moralnih vrednosti. Tačnije rečeno, on pravdu i pravosuđe pomera ka moralnom idealu. Ova dogmatizacija i moralizacija ugrožava sociološki metod u pravu. Rezultat ove teleološke orijentacije je shvatanje da je država nužno i apriorno prevashodnija od svih ostalih grupa u društvu pa se, u svim civilizovanim društvima, pravni poredak izjednačava sa društvenim poretom. On zapostavlja posebne grupe (izuzev kada govori o društvenim interesima), gubeći iz vida da svaka grupa ima svoj poredak, pravni okvir i sopstvene pravne vrednosti dok je država samo jedna posebna grupa, sa posebnim poretom. Usled ove supremacije državnog poretka, on ne uspeva da sagleda probleme mikrosociologije prava i diferencijalne pravne tipologije pojedinačnih grupa, na čemu Gurvič, u svom shvatanju društvenog prava, posebno insistira. Uprkos tih granica relativizma i funkcionalizma, on zaključuje da je sociologija prava Roska Paunda „tanana i bogata“ (s. 155–157).

Po Gurviču, neorealistička škola, koja se tokom 1930-ih godina razvila u SAD, predstavlja burnu reakciju protiv izrazito teleološke i moralizatorske orijentacije američke sociološke jurisprudencije. Ali predstavnici pravnog realizma, kako se još naziva ova škola, teže da eliminišu teleološke elemente i vrednosne sudove ne samo iz sociologije prava, nego i iz same jurisprudencije. Ovi realisti su skloni da pravo svedu isključivo na odluke sudija. Stoga Gurvič primećuje da je Paund „u svojoj opravdano oštroj kritici pravnog realizma“ snažno istakao da ovaj decizionistički trend pravo rastvara u administrativnu samovolju i da predstavlja opasnost za postojanje samog prava kao specifične pravne regulacije (s. 162–165).

Žan Karbonije navodi kako se smatra da je Rosko Paund osnivač škole sociološke jurisprudencije u čijim je radovima ukazano na vezu prava sa drugim društvenim pojavama. Njen najoriginalniji doprinos – stavljanje prava u društvenu kontrolu kao opštiju sociološku kategoriju – nije nikad prihvaćen izvan Amerike jer je ona, zapravo, samo ublažena forma društvene prinude. Za Paunda je pravo glavni i najsavršeniji instrument društvene kontrole iz čega Karbonije zaključuje da se tako ispod sociologa pojavljuje pravnik, čime sledi Gurvičevu ideju da Paund ima teškoća da u shvatanju društvene kontrole u potpunosti bude sociolog.⁸ S druge strane, Trivo Indić⁹ smatra da kod Paunda ne postoji jedna ključna ideja ili teorija, kojoj bi se mogao „podrediti ostatak njegovog bogatog, nadasve razuđenog i podsticajnog dela“. Stoga je skoro nemoguće govoriti o nekoj „paundovskoj“ školi jurisprudencije. Škola američkog pravnog realizma, sa kojom je Paund „ratovao“, pretočila je sociološku jurisprudenciju u istraživački rad.

Izraz „sociološka jurisprudencija“ Paund je počeo da koristi 1911. godine i nastavio je da ga upotrebljava „jer je ta škola izrasla iz nauke o društvu“ a u težnji da jurisprudencija kao pravna nauka dobije svoje mesto među društvenim naukama.¹⁰

Sociologija prava i sociološka jurisprudencija nisu identične jer je prva teorijska a druga primenjena nauka. Ni sociologija prava, ni filozofija prava ne mogu da zamene jurisprudenciju, iako joj mogu biti osnovica za kritiku i korektiv nekih specijalizovanih generalizacija, jer ona još uvek raspolaze jednom oblašću u kojoj ni jedna od ovih grana nije dovoljna u potpunosti. Američkim zastupnicima sociološke jurispuden-

⁸ Ž. Karbonije, *Pravna sociologija*, Novi Sad – Titograd, 1992, s. 109 – 111.

⁹ T. Indić, „Paundovo zauzimanje za filozofiju prava“, predgovor za: R. Paund, *Uvod u filozofiju prava*, 1996, s. 33.

¹⁰ R. Paund, nav. delo, s. 158.

cije sociolozi upućuju dve primedbe. Prvo se zamera zbog „preokupiranosti problemima pravnog poretka i sudskog i administrativnog postupka, kao i našoj odbojnosti da razmatramo teorije odvojeno od njihove primene. Drugo, zameraju našem preteranom bavljenju pravnim poretkom u politički organizovanom društvu, umesto da se usredsredimo na poredak koji je karakterističan za sve grupe, asocijacije i odnose. Ti načini mišljenja koje oni kritikuju osobeni su za anglo-američkog pravnika, obrazovanog više u profesionalnoj nego u akademskoj atmosferi i naučenog da razmišlja u relacijama pravosuđa u savremeno politički organizovano društvo“.¹¹

Reč „pravo“ upotrebljava se u engleskom a, uglavnom, i u drugim jezicima u jednom od tri različita značenja (ponekad i u sva tri): 1) pravni poredak, to jest kao režim prilagođavanja odnosa i uređivanja ponašanja kroz silu politički organizovanog društva; 2) korpus merodavnih smernica za sudsko i administrativno odlučivanje a time i za predviđanje i 3) sudski i upravni postupak kojim se te smernice nalaze i primenjuju. Ta tri značenja se sjedinjuju kroz ideju o društvenoj kontroli i to iz perspektive izvan pravne nauke, uz pomoć nauke o društvu. Sociološka jurisprudencija proučava pravo kao visoko specijalizovanu društvenu kontrolu u modernoj državi, koja se ostvaruje kroz pritisak politički organizovanog društva, tako da se pravne institucije, doktrine i propisi pokazuju kao instrumenti društvene kontrole, podobnih poboljšavanju. I dok pravnici-analitičari propise proučavaju dogmatski a da kritika tih propisa u svetlosti istorije, filozofije i društvenih ciljeva nije deo jurisprudencije, dotle pravnici sociološkog pravca smatraju tu kritiku najvažnijim elementom.¹²

Šestu glavu svoje prve knjige o jurisprudenciji Paund posvećuje sociološkoj jurisprudenciji (s. 155–190). Najpre razmatra osnovne karakteristike sociološke jurisprudencije, zatim faze u razvoju sociološke škole i, na posletku, odnos savremene sociologije i sociološke jurisprudencije. Sledbenici sociološkog pravca u jurisprudenciji proučavaju: 1) delovanje prava kao instrumenta društvene kontrole; 2) pravo kao društvenu instituciju koja nalazi norme kroz iskustvo i svesno stvaranje (iskustvo koje se razvija razumom i razum koji se proverava kroz iskustvo); 3) ne toliko sankcije koliko društvene svrhe jer tek obezbeđenje društvenih interesa daje pravnim propisima konačan autoritet; 4) funkcionalnost pravnih propisa a njihovu formu kao najprikladnije sredstvo za ostvarenje svrhe pravnog propisa i 5) filozofska

¹¹ Isto, s. 184.

¹² Isto, s. 11–17 i 184–185.

gledišta na koja se oslanjaju pravni teoretičari sociološkog smera koji, uglavnom, primenjuju pragmatički metod, iako sa različitim metafizičkim polaznim tačkama. Detaljno su razmotrene četiri faze u razvoju sociološke jurisprudencije – mehanička, biološka, psihološka i unifikacijska. Kada je reč o razvoju sociološke jurisprudencije u kontekstu savremene sociologije posebno se, između ostalog, naglašavaju Veberov uticaj na kontinentalnu evropsku sociologiju prava, Kelzenovo oštro razgraničavanje jurističkog i sociološkog metoda, Erlihovo proučavanje „živog prava“, sudije Holms kao preteča i Kardoza kao značajan predstavnik američke sociološke jurisprudencije, radovi Horvata, Timaševa i Gurviča, neosholastička sociološka jurisprudencija u Francuskoj i Španiji, psihološki intuicionizam Petražickog. Na kraju se analiziraju glavne tačke progressa jurisprudencije posle nestanka škola 19. veka kao i programa sociološke škole na kojima insistiraju teoretičari u raznim krajevima sveta. U glavi o teorijama prava Paund, ukratko, analizira i realističke i sociološke škole (s. 336 – 338), u glavi o prirodi prava doktrinu sociologa (s. 391–397) i u glavi o pravu i moralu, sociološki pogled (s. 435–438).

Za Gurviča je sociologija prava jedna od grana teorijske sociologije i, najpre, je smatra delom sociologije ljudskog duha¹³ a kasnije je ubraja u sociologije tvorevina civilizacije ili dela civilizacije.¹⁴ Ova izmena proizlazi iz drugačije postavljenog odnosa filozofije prava i sociologije prava u posleratnim spisima, što ćemo kasnije posebno razmotriti. U *Sociologiji prava* Gurvič uvodno raspravlja o predmetu i problemima sociologije prava, zatim o pretečama i osnivačima sociologije prava, pa slede glave o sistematskoj, diferencijalnoj i genetičkoj sociologiji prava i, na kraju, u zaključku, razmatra se odnos sociologije prava i filozofije prava.

Kao što se u opštoj sociološkoj teoriji oblici društvenosti ne smeju pretvarati u tipove posebnih grupacija niti strukture globalnih društava, a koje proučavaju mikro, makro i dinamička sociologija, tako se i u sociologijama pojedinih dela civilizacije (saznanja, morala, prava) moraju jasno razgraničiti glavne oblasti proučavanja. Tako se u sociologiji prava razlikuju vrste, okviri i sistemi prava, koje proučavaju sistematska, diferencijalna i genetička sociologija prava. Stoga se u mikrosociologiji prava proučavaju problemi sistematske sociologije prava, a to će reći vrste prava kao funkcije oblika društvenosti i dubinskih nivoa društvene stvarnosti. U makrosocio-

¹³ Ž. Gurvič, *Sociologija prava*, Podgorica, 1997, s. 52 i 57.

¹⁴ G. Gurvitch, „Problemi sociologije prava“, u: G. Gurvitch (ur.), *Sociologija*, II, Zagreb, 1966, s. 459; Ž. Gurvič, *Savremeni poziv sociologije*, Sarajevo, 1965, s. 31.

logiji prava izučavaju se problemi diferencijalne sociologije prava, odnosno okviru prava kao funkcije stvarnih kolektivnih jedinica. Najzad, u okviru dinamičke makrosociologije prava pojavljuju se problemi genetičke sociologije prava, to jest koji pravni sistemi su svojstveni globalnim strukturama društva.¹⁵

U mikrosociološkom proučavanju prava, vrste prava se mogu razlikovati iz horizontalnog aspekta, kao funkcije različitih oblika društvenosti, i iz vertikalnog aspekta, kao funkcije slojeva dubine, koji postoje u svakom obliku društvenosti kada postane normativna činjenica. A normativna činjenica je svaka manifestacija društvenosti koja je u stanju da rađa pravo, odnosno da bude njegov primarni ili materijalni izvor.¹⁶ Gurvič ističe da samo aktivna a ne i pasivna društvenost stvara pravo i društvenu organizaciju.¹⁷ U Gurvičevoj koncepciji dubinske sociologije, pa i sociologije prava, dolazi do izražaja transformisana bergsonovska i fenomenološka ideja „dubine“ kao osnovni princip strukturacije – po dubini društvo je sve više spontano i fluidno a prema površini sve više kristalizovano i struktuirano. Otuda su oblici društva astrukturalni, posebne grupacije delimično a globalna društva potpuno strukturisana.¹⁸

Na četvrtom od ukupno deset spratova Gurvičeve dubinske sociologije, nalaze se kolektivna ponašanja koja se odlikuju izvesnom redovnošću, ali se ostvaruju izvan organizacionih aparata. U tom pogledu, veli on, u sociologiji prava postoje nebrojeni primeri tako da su već postali poslovični mnogobrojni sukobi procedura i statuta sa „pravnom praksom“. I kod pravno regulisanih pojava postoje razni nivoi dubine pravnih slojeva. Neorganizovano, fleksibilno *ad hoc* i intuitivno pravo, kao načini vršenja dužnosti, dolaze u sukob sa unapred fiksiranim a još i češće sa organizovanim pravom. Ta praksa neposrednog prilagođavanja spontanom pokretu društvenog života svojstvena je, premda u različitoj meri, svakoj društvenoj grupi i svakom globalnom društvu. Za njega, međutim, ti sukobi nisu puke devijantne ili patološke pojave jer mogu biti pokazatelji i deo pokreta razaranja, raspadanja i restitucije društvenih struktura.¹⁹

¹⁵ Ž. Gurvič, *Savremeni poziv sociologije*, Sarajevo, 1965, s. 130 – 131 i Ž. Gurvič, *Sociologija prava*, Podgorica, 1997, s. 69 i 187. O vrlo složenim klasifikacijama unutar sistematske, diferencijalne i genetičke sociologije prava videti sažeta izlaganja u: J. Stanković, *Osnovi opšte sociologije prava – II deo, Stvaranje prava*, Beograd, 1998, s. 94 – 114 i A. Igličar, *Sociologija prava*, Ljubljana, 2004, s. 119 – 151.

¹⁶ Ž. Gurvič, *Sociologija prava*, s. 185 – 196.

¹⁷ Ž. Gurvič, *Savremeni poziv sociologije*, s. 192 – 198.

¹⁸ M. Ranković, nav. delo, s. 254.

¹⁹ Ž. Gurvič, nav. delo, s. 87 – 89 i Ž. Gurvič, *Sociologija prava*, s. 205 – 212.

I na „petom spratu“ svoje dubinske sociologije, koji se odnosi na spletove društvenih uloga, Gurvič upućuje nekoliko primedbi američkim naučnicima, od kojih su one koje se odnose na antropologa Ralfa Lintona od značaja za sociologiju prava. Ovaj je, najpre, preusko odredio društvenu ulogu, svodeći je na subjektivni a društveni status na objektivni aspekt društvene regulisanosti. I samu društvenu regulisanost svodi na pravnu regulisanost tako da društvene uloge poistovećuje sa subjektivnim pravima a statute sa objektivnim pravom. Kasnije je Linton korigovao svoje shvatanje i ulogu tako široko odredio da je zbog toga ono postalo „potpuno neupotrebljivo“. Po ovom drugom shvatanju, uloga se odnosi na celinu kulturnih obrazaca koji su vezani za neki poseban status a koji uključuju stavove, vrednosti i ponašanja koje im društvo pripisuje kao i legitimna očekivanja ličnosti sa drugačijim statusom ali unutar istog sistema. Po Gurviču, pak, društvene uloge samo delimično ostvaruju očekivano ponašanje jer one mogu biti i inovativne i dinamičke i mogu, do izvesne mere, doprineti ponovnom stvaranju društvenih okvira i njihovih struktura.²⁰

Gurvičevo shvatanje društvenih grupa, kao realnih društvenih okvira, koji produkuju pojedine oblike saznanja, prava, morala ima mnoge prednosti u odnosu na interakcionističko poimanje grupa.²¹ Većina američkih sociologa potcenjuje nesvodivu osobenost društvenih grupa i globalnih društava i proučava ih kao individualne interakcije. Društveno se izvodi iz odnosa sa drugima, dok je relacija prema Mi zapostavljena. Pri tome Džordž Mid racionalistički jednostrano Drugog vidi samo kao nekog s kim se možemo sporazumeti i recipročno menjati mesta i uloge, tako da je odnos s drugim osnova funkcionisanja razuma i društva kao identičnih kategorija. Međutim, tvrdi Gurvič, odnos s drugim je i odnos delimičnog suprotstavljanja koji, uz to, sadrži i emotivne i intuitivne elemente. Društvenost na osnovu delimične spojenosti (koja preteže unutar Mi) stvara pravo integracije ili društveno pravo, dok je društvenost na osnovu delimičnog suprotstavljanja (koja preteže u odnosima s drugim) osnova individualnog prava (međuindividualnog i međugrupnog). Pošto Mi ima prvenstvo nad odnosima s drugim, to i društveno pravo ima prvenstvo nad individualnim, u raznim stepenima jačine.²²

Iz perspektive svog shvatanja o totalnoj društvenoj pojavi i dubinskoj sociologiji, Gurvič kritikuje svojevrzni redukcionizam američkih

²⁰ Ž. Gurvič, *Savremeni poziv sociologije*, s. 91 – 93.

²¹ M. Ranković, nav. delo, s. 288 –290.

²² Ž. Gurvič, *Savremeni poziv sociologije*, s. 143 – 156 i Ž. Gurvič, *Sociologija prava*, s. 189 –204.

pravnik biheviorista, za koje je pravo samo ponašanje sudije u sudu, ali isto tako ističe da se čak i dela civilizacije (znanje, religija, pravo umetnost, moralnost, vaspitanje) ne mogu svesti ni na individualno ni na kolektivno psihičko, iako u sebi sadrže njihove tragove raznih stepena jačine.²³

U SAD je, u okviru brojnih posebnih sociologija, do detalja proučavan život raznih društvenih grupa, ali većina američkih sociologa preceňuje značaj malih na račun velikih grupa.²⁴ Gurvič smatra opravdanom Sorokinovu kritiku poimanja klasa kao socijalnog agregata ili amalgama individua različitih obeležja i kao društvene kategorije koja se uspostavlja prema visini prihoda, imovini ili po rangu. Sorokin, koji i sam pripada američkoj sociologiji, smatra jednom od najbitnijih svojstava klasa to što su po pravu otvorene ali su faktički upola zatvorene grupe. Ali Gurvič mu zamera da pridaje suviše veliku pažnju elementu prava jedne klase a da ostaje nejasno da li je to pravo nastalo iz same klase ili mu ga je nametnulo globalno društvo. On prihvata Sorokinovo gledište da su industrijska društva jedina društva u kojima nastaju društvene klase kao posebne, faktičke grupe sa distancom. Njihova su obeležja: „natfunkcionalnost, jaka tendencija ka struktuiranju, otpor prožimanju globalnim društvom i radikalna nespojivost sa drugim klasama“.²⁵

Gurvičeva tipologija globalnih društava je poslednji i najznačajniji deo njegove genetičke sociologije. U ranijim Gurvičevim radovima postoje pokušaji klasifikacije struktura globalnih društava posredstvom pravnih sistema. Stoga „genetika prava“ kao „posebna genetika“ ima značajnu ulogu u okviru rasprave o osnovi društvenog kretanja. Gurvič je u svojoj „pravnoj tipologiji globalnih društava“ na osnovu sedam sistema prava izdvojio sedam sistema globalnih društava. Za kapitalizam je, na primer, karakterističan sistem svetovnog i potpuno logizovanog prava. Između ove Gurvičeve pravne tipologije i Veberovih „čistih tipova vlasti“ postoje očigledne analogije. I kod Vebera se glavni tipovi društva izdvajaju na osnovu glavnih tipova vlasti i pravnih sistema.²⁶

Gurvič je bio potpuno svestan da su njegova ispitivanja funkcionalnih veza pravnih poredaka i sistema kao i njihovih oblika s jedne, i tipova posebnih grupacija, društvenih klasa i globalnih društava s druge strane, imala samo programatski i, stoga, shematski karakter. Ali on na-

²³ Ž. Gurvič, *Savremeni poziv sociologije*, s. 52 – 54.

²⁴ Isto, 301, 303.

²⁵ Isto, s 393 – 399, citat na s. 399.

²⁶ M. Ranković, nav. delo, s. 347, 353, 354, 360, 370, 386.

glašava da su te uzajamne veze formulisane tako da mogu da posluže kao podsticaj i smernice za empirijska i produbljena istorijska istraživanja, kako bi se postigli konkretniji i bogatiji rezultati, u kojima bi se ogedala sva raznovrsnost stvarnog društvenog života prava.²⁷ Po Gurviču, da bi se obezbedila društvena učinkovitost i delotvornost prava, sociologija prava mora biti ne samo teorijski nego i empirijski usmerena. Pravno regulisanje društvenih odnosa iziskuje dobro poznavanje životnih uslova u datoj sredini. Zbog neophodnosti uvažavanja ovih društvenih elemenata, pravnik je nužno upućen na sociologa.²⁸ Stoga bi se moglo reći da, u ovom pogledu, postoji poprilična konvergencija između Paunda i Gurviča. Međutim, dok je za vreme Drugog svetskog rata boravio u SAD, Gurvič je bio impresioniran širinom socioloških istraživanja ali i siromaštvom teorijskih uopštavanja.²⁹ Gurvič se, naprotiv, zalaže za dedogmatizaciju sociologije, istorije i posebnih društvenih nauka pomoću dijalektičke metode, čime se društvene nauke upućuju na efikasniju međusobnu saradnju, posebno u empirijskim istraživanjima koja valja osloboditi isuviše čestih površnosti.³⁰

Pre Drugog svetskog rata Gurvič se pretežno bavio problemima prava ili, tačnije, filozofije prava, a posle rata problemima sociologije i socijalne filozofije. U ratnim godinama je elaborirao sociologiju prava koja, hronološki (a mi bismo rekli i logički) posreduje između ova dva perioda. Renato Treves misli da je ona više zaključak prvog nego uvod u drugi period.³¹ Gurvič je u opštu sociološku teoriju ušao posle dve decenije vrlo plodnog rada u domenu pravnih nauka i filozofije prava, politike i morala, a posebno su ga privlačila pojedina područja sociologije kulture (sociologija prava, morala, saznanja, pa i religije). Štaviše, neki bitni elementi Gurvičevog shvatanja globalnih društava i njihove tipologije, nalaze se u njegovim ranijim radovima a osobito u *Sociologiji prava*.³² Posle dugogodišnjeg bavljenja pravom, a naročito teorijom društvenog prava, Gurviču su se otvarali sve širi društveni horizonti i putevi ka opštoj sociološkoj teoriji.³³

²⁷ G. Gurvitch, „Problemi sociologije prava“, u: G. Gurvitch (ur.), *Sociologija*, II, Zagreb, 1966, s. 218.

²⁸ A. Igličar, nav. delo, s. 53.

²⁹ M. Ranković, nav. delo, s. 405 – 406.

³⁰ G. Gurvitch, *Dialectique et sociologie*, Paris, 1962, p. 239.

³¹ R. Treves, „La sociologie du droit de Georges Gurvitch“, *Cahiers internationaux de sociologie*, Vol. 45, no. 2/1968, p. 51.

³² V. Milić, „Društvo i sociologija u delu Žorža Gurviča“, pogovor u knjizi Ž. Gurviča, *Savremeni poziv sociologije*, s. 528 – 529.

³³ A. Molnar, *Društvo i pravo: istorija klasičnih sociološkopravnih teorija*, knj.1, Novi Sad, 1994, s.121.

Žorž Gurvič je, svakako, jedno od najistaknutijih ali i najosporavnijih imena u savremenoj sociologiji. Dok je, po jednim, reč o najoriginalnijem i najcelovitijem savremenom pokušaju stvaranja teorijske sinteze i sistema u sociologiji čiji je uticaj, tokom 1960-ih, rastao u Francuskoj, a mi bismo dodali i kod nas, drugi ga prećutkuju ili čak (kao Rene Kenig) smatraju da je njegov naučni sistem sasvim po strani od osnovnih stremljenja i razvojnih tendencija u savremenoj sociologiji.³⁴ Ovo prilično začuđuje ako se ima u vidu da je Gurvič svoj sistem neprestano razvijao i menjao, unoseći mnogobrojne korekcije i dopune, a svoja gledišta o svakom pitanju je uobličavao kroz kritiku najpoznatijih socijalnih ideja ili socioloških teorija 19. i 20. veka.³⁵ I Vojin Milić ističe da je Gurvič vrlo mnogo pažnje posvećivao kritičkim osvrtima na razna druga stanovišta.³⁶ Po Antonovu i Bertoldu, Gurvičev značaj za utemeljenje posleratne francuske sociologije bio je prvorazredan a ostao je u sećanju kao „intelektualac koji je plovio u kontrasmernu“.³⁷ Dakle, Gurvič nije bio izvan nego naspram nekih modernih tokova u društvenim naukama. Gurvič je i sam bio svestan ove izolovanosti jer je u jednom osvrtu na svoj intelektualni put (1958) napisao da se oseća isključenim iz kohorte (plemena)³⁸ sociologa i filozofa. Iako je filozofiji i sociologiji prava posvetio preko hiljadu strana svog opusa, moglo bi se, isto tako, govoriti i o njegovoj isključenosti iz kohorte pravnika i sociologa prava.³⁹

Erlihove ideje o društvenom pravu sledili su i dopunjavali, svako na svoj način, Paund, Sorokin i Gurvič.⁴⁰ Međutim, ne bi trebalo zaboraviti da je „paradigmu društvenog prava“ formulisao Leon Digi koji se, u svojoj kritici pravnog formalizma, inspirisao dirkemovskom idejom o društvenoj (organskoj) solidarnosti.⁴¹ Njegovu zamisao o pravu kao spontanom proizvodu društva i odbacivanje prinude kao bitnog obeležja prava preuzima i Gurvič, premda je ova ideja prisutna i kod Erliha.⁴²

³⁴ V. Milić, nav. delo, s. 527.

³⁵ M. Ranković, nav. delo, s. 13 i 17.

³⁶ V. Milić, nav. delo, s. 530.

³⁷ M. Antonov – E. Berthold, “Sources russes de la pensée de Georges Gurvitch: écrits de la jeunesse dans les annales contemporaines (1924 – 1931)”, *Cahiers internationaux de sociologie*, Vol. 121, no. 2/2006, p. 198.

³⁸ Mislim da je u ovom kontekstu izraz „*exclu de la horde*“, bolje prevesti u duhu našeg jezika kao isključen iz kohorte ili, čak, plemena, nego iz horde.

³⁹ J. G. Belley, „Georges Gurvitch et les professionnels de la pensée juridique“, *Droit et société*, 4/1986 (<http://www.reds.msh-paris.fr/publications/revue/html/dsoo4-04.htm>).

⁴⁰ A. Igljčar, nav. delo, s. 23.

⁴¹ Bruno Vigneron Cariello et al., „Sociologia do direito: velhos e novos caminhos“, *Habitus*, Vol 01, No. 02, 2004 (www.robertexto.com).

⁴² D. Vrban, *Sociologija prava*, Zagreb, 2006, s. 44.

Nama se čini da je Paund tu ideju naročito razvio u pravcu delovanja „živog prava“⁴³ a Gurvič u pravcu sistematizacije ideje o društvenom pravu kao osnovnom i širem pojmu a da je državno pravo samo jedan njegov deo, i to ne najvažniji. Zapravo, društveno pravo je sintetički izraz raznih vrsta prava i najdublji, intuitivni osnov integracije. U Gurvičevoj pravnoj filozofiji društveno pravo, kao pravo neorganizovane zajednice, je dublji nivo, kome na površini odgovara organizovano pravo.⁴⁴ Pravo koje država kompetentno stvara naziva se kondenzovano društveno pravo (dakle, kao vrsta društvenog prava) koje treba razlikovati od čistog društvenog prava globalnog društva nacije.⁴⁵ Zbog toga razrada ideje o društvenom pravu ima izuzetan značaj za njegovu dubinsku sociologiju i prva određenja strukture globalnog društva. Pri tome, u njegovom shvatanju o spontanom društvenom pravu, kao i strukturi i dinamici društvenog totaliteta, vidljiv je psihologizam. Gurvičevo učenje o društvenom pravu bitno je za razumevanje demokratije kao „aktuelne perspektive pravnog pluralizma“. Demokratija je afirmacija čistog i nezavisnog prava i njome se ostvaruje suverenitet društvenog prava ili suverenitet prava nad silom.⁴⁶ Gurvič navodi radno i međunarodno pravo kao sadašnje manifestacije društvenog prava, „poimanog kao pravo integracije, zajedništva i saradnje u antihijerarhijskom totalitetu“. Društveno pravo je, suštinski, pravo demokratije ili, opet Gurvičevim rečima, „demokratija je organizovano društveno pravo“.⁴⁷

Gurvičev projekt demokratskog društva obuhvata ravnotežu posebnih grupacija, pravno-normativnu zaštitu pojedinca od težnji grupa da ga potpuno apsorbuju i razmatranje o suprafunkcionalnosti države posredstvom pluraliteta grupa i organizacija. Demokratija je optimalni okvir društvene organizacije za ispoljavanje slobode u globalnom društvu ali i okvir za afirmaciju spontanog društvenog prava u odnosu na organizovano društvo. Ali Gurvičev pluralizam je više jedan demokratski program i predviđanje za društvo budućnosti nego što je objašnjenje dosadašnjih društvenih sistema. Stoga je Gurvičeva koncepcija ocenjena kao savremena i najrazvijenija pluralistička sociološka teorija.⁴⁸ Pogotovo u Francuskoj, njega smatraju i glav-

⁴³ Videti, naročito, Paundov osvrt na Erliha – R. Paund, *Jurisprudencija*, I, s. 178 – 181.

⁴⁴ M. Ranković, nav. delo, s. 20 i 176.

⁴⁵ A. Molnar, nav. delo, s. 125 i 130.

⁴⁶ M. Ranković, nav. delo, s. 20, 57, 176 i A. Molnar, nav. delo, s. 125.

⁴⁷ R. Treves, nav. delo, s. 53 – 54.

⁴⁸ M. Ranković, nav. delo, s. 12, 262, 335, 404.

nim zastupnikom pluralističke doktrine ili pluralističke teorije prava, odnosno pravnog pluralizma.⁴⁹ Ali i u brazilskoj sociologiji prava se, osim o Paundovoj školi sociološke jurisprudencije, govori i o Gurvičevoj teoriji pravnog pluralizma ili, čak, i o paradigmati pravnog pluralizma koju je, na svoj način, preko ideje o društvenom pravu, formulisao Gurvič.⁵⁰

Fenomenologija, pluralizam i učenja o društvenom pravu i demokraciji su glavni epistemološki i tematski okviri Gurvičeve socijalne filozofije.⁵¹ I Paund i Gurvič imaju zapažene radove u domenu filozofije prava, smatraju da ona proučava idealnu ili vrednosnu dimenziju prava, da je treba razgraničiti ali i tesno povezati sa sociološkom jurisprudencijom, odnosno sociologijom prava. Pri tome se Paund oslanja na pragmatizam a Gurvič na fenomenologiju i bergsonovski vitalizam i intuicionizam. Po Gurviču, ako se ove dve discipline razdvoje, filozofija prava zapada u dogmatski racionalizam a sociologija prava u preterani realizam. Neposredno pravno iskustvo, koje se sastoji od intuitivnih kolektivnih radnji, i nalazi se na pola puta između moralnog i logičkog, duhovnog i čulnog iskustva, predstavlja zajedničku osnovicu filozofije prava, sociologije prava ali i jurisprudencije – dogmatsko-normativne pravne nauke.⁵² Filozofski spisi čine osnovu Gurvičeve sociologije prava, naročito idejama o pravnom pluralizmu i društvenom pravu koje ih inspirišu. Međutim, kako dobro primećuje Renato Treves, dok se u *Sociologiji prava* Gurvič zalaže za tesnu međuzavisnost ove dve discipline, u posleratnim sociološkopравnim spisima upravo je zavisnost sociologije prava od filozofije prava jedna od ideja koju smatra zastarelom i koje se treba osloboditi. U predgovoru za pomenuto nemačko izdanje ove knjige, koji je napisao 1959. godine, on kaže da je postao mnogo više relativista i realista u odnosu na 1942. godinu (kada je izašlo američko izdanje). U *Problemima sociologi-*

⁴⁹ A. Molnar, nav. delo, s. 132.

⁵⁰ B. V. Cariello, nav. delo; Professor Minervina França Rodrigues, *Disciplina: Sociologia jurídica*, Universidade Federal do Rio Grande do Norte, Natal, 2006 (q=cac-he:8qRnWnAPCAcJ:sol.ccsa.ufn.br./ccsa/areas/ftp/dpu25.pdf).

⁵¹ M. Ranković, nav. delo, s. 19–21.

⁵² R. Paund, *Uvod u filozofiju prava*, Podgorica, 1996. sa studioznim predgovorom Trive Indića pod naslovom „Paundovo zauzimanje za filozofiju prava“. O filozofiji prava još i R. Paund, *Jurisprudencija*, I, Beograd–Podgorica, 2000: 19–24, 49–102, 249–251, 272–274, 324–327, 335–336, 389–391, 408–415; Takođe i poglavlje sa karakterističnim naslovom „Rosko Paund – američka pravna filozofija i sociološka jurisprudencija“ u knjizi: G. Vukadinović – R. Stepanov, *Uvod u filozofiju prava*, Novi Sad, 2004, s. 64–76. Ž. Gurvič, *Sociologija prava*, Podgorica, 1997, s. 57, – 59 i 275–279 i G. Gurvitch, „Problemi sociologije prava“, u: G. Gurvitch (ur.), *Sociologija*, II, Zagreb, 1966, s. 218.

je prava (prvo izdanje 1960) on izričito kaže da je nastojao „sociologiju prava potpuno osloboditi svakog filozofskog stava“.⁵³

I jedan i drugi autor upotrebljavaju pojam društvene kontrole na u početku rada navedeni način, dok je kod Paunda uloga razuma kao osnovnog kriterijuma funkcionalnosti više naglašena. Paund je potencirao razliku (dihotomiju) između državnog i društvenog prava a Gurvič je davao primat društvenom pravu kao opštijem pojmu. Uticaj funkcionalizma na Paundovo određenje odnosa cilja prava i celokupnog društvenog sistema (preko uravnotežavanja interesa) i društvene kontrole kao osnovne funkcije civilizacije veoma je vidna kod Paunda. S druge strane, Gurvič se kritički suprotstavljao funkcionalizmu.⁵⁴

Sociološka proučavanja prava u SAD, institucionalno su započela u okviru pravničkog profesionalnog obrazovanja, posebno iz perspektive sociološke jurisprudencije. Međutim, sociologija prava se intelektualno ukorenila u ovoj zemlji ne ni u sociološkoj jurisprudenciji, niti u radovima ruskih intelektualaca emigranata (Timašev, Sorokin, Gurvič) već u Veberovim i Dirkemovim kapitalnim delima. Ovaj zaokret ka sociološkim klasicima izveo je Talkot Parsons, čija kritička uloga kao osnivača američke sociologije prava nije dovoljno prepoznata.⁵⁵ Ali u pregledu razvoja sociološke jurisprudencije i socioloških teorija prava, Paund ne pominje Parsonsa iako pominje Gurviča, Timaševa, Sorokina i mnoge druge. Parsons je, takođe, pokazivao sklonost da prećutkuje svoje generacijske rivale, kao što je slučaj sa Gurvičem, ali je Gurvič, sa svoje strane, učestvovao u „antiparsonsovske pobuni“.⁵⁶ Između Parsonsove i Gurvičeve sociološke koncepcije, pa i u poimanju normativnog, postoje duboke i sistematske razlike. Parsons naglašava legitimni karakter i stabilnost društvenog poretka a Gurvič unutrašnju dinamiku društvenih struktura. Za Parsonsa se društvena akcija odvija u okviru kulturnih standarda i institucionalnih okvira društvene kontrole a ponašanje je društveno tek u delovanju aktera u okvirima normativno određenih situacija. Gurvič polazi od društva u aktu, od svojevrzne dijalektike aktova individualnih i kolektivnih aktera koji, u datim društvenim okvirima i tipovima, ispoljavaju različite stepene slobode i spontaniteta

⁵³ R. Treves, nav. delo, s. 52, 58 – 59; G. Gurvitch, „Problemi sociologije prava“, s. 218.

⁵⁴ A. Igljčar, nav. delo, s. 90 i 164.

⁵⁵ Mathieu Deflem, „Jurisprudencia sociológica y sociología del derecho“, *Opinion Jurídica*, 5(10), July / December, 2006, p. 107 – 119 (q=cahe:mc8Qrk51kHIJ:www.Cas.sc.edu/soc/faculty/zjurisprudencia).

⁵⁶ José María Pérez-Agote Aguirre, „La sociología en el Léto: el largo Adiós de Georges Gurvitch“, *Política y Sociedad*, Vol. 42, Núm. 2, 2005, 150 /152.

kao osnove društvenog totaliteta.⁵⁷ Inače, Parsons i Gurvič se ocenjuju kao dve intelektualno moćne, harizmatične figure, jedna u američkoj a druga u kontinentalnoj evropskoj posleratnoj sociologiji.⁵⁸

Ali sudbina zaborava kao da se, bar privremeno ili povremeno, nadvija i nad Rosko Paundom, glavnim predstavnikom američke sociološke jurisprudencije, i nad Žoržom Gurvičem, značajnim imenom evropske (ali i američke) sociologije prava.⁵⁹ U svojoj *Sociologiji prava* Duško Vrban posvećuje celo poglavlje teoriji prava i sociološkoj jurisprudenciji u Americi. On navodi mišljenje kasnijih komentatora, po kojima Paundov doprinos teoriji i sociologiji prava nije naročito bitan jer mu je pristup ostao u fazi nacрта i esejističko-kritičkog preispitivanja. Doduše, ni kod Ljuelina „nije bilo većih pomaka u izgradnji konzistentne sociološke teorije prava“. Međutim, on navodi i Tviningovu (W.Twining, 1999) ocenu da je u 1960-im godinama Paundov ugled gotovo pao u senku dok je Ljuelinova zvezda bila u usponu.⁶⁰ Posle prevoda Paundovih radova *Uvod u filozofiju prava* (Podgorica, 1996) i *Sociološka jurisprudencija*, knjige I – III, Beograd – Podgorica, 2000) stvoreni su uslovi za porast interesovanja, širu stručnu recepciju i temeljnije i sistematičnije kritičke analize i na srpskom jeziku.⁶¹ Zanimljivo je da Vrban Paunda i Gurviča svrstava u začetnike (zajedno sa Savinjinjm, Erlihom, Bogišićem) a ne u savremene predstavnike sociologije prava (Habermas, Luman, Fuko, Koterel). Jugoslav Stanković, pak, Gurviča obrađuje u knjizi o stvaranju a Paunda u knjizi o primeni prava.⁶²

⁵⁷ M. Ranković, nav. delo, s. 224.

⁵⁸ Ph. Bösserman, “Georges Gurvitch et les durkhemien en France, avant et après la seconde guerre mondiale”, *Cahiers internationaux de sociologie*, Vol. 70, no. 1/1981, p.113.

⁵⁹ U pomenutom brazilskom programu iz Sociologije prava, među ukupno sedam klasičnih i modernih predstavnika o kojima se posebno govori, nalaze se Paundova škola sociološke jurisprudencije i Gurvičeva škola pravnog pluralizma. – M. F. Rodrigues, nav. delo.

⁶⁰ D. Vrban, *Sociologija prava*, Zagreb, 2006, s. 35. Videti i naš osvrt na ovu knjigu pod naslovom „O jednoj sociologiji prava“, u: *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, 123/2007, s. 264 –274. Uporediti i: N. E. H. Hull, *Roscoe Pound and Karl Llewellyn. Searching for an American Jurisprudence*, Chicago – London, 1997.

⁶¹ Videti naše radove: „Američka sociološka jurisprudencija“, rezime, u: G. Vukadinović – A. Kartag-Odri (ur), *Američka jurisprudencija XX veka*, Sremski Karlovci, 2006, s. 22 –23 i na engleskom „American Sociological Jurisprudence“, in: G. Vukadinović – A. Kartag-Odri (eds), *American Jurisprudence of the 20th Century*, p. 23 – 24: “Roscoe Pound’s Sociological Jurisprudence from the European Continental Perspective”, in: A. Kartag -Odri - G.Vukadinović (eds), *American Jurisprudence of the 20th Century*, Novi Sad, 2007, p. 117 – 130 i „Recepcije Paundove sociološke jurisprudencije na bivšem jugoslovenskom prostoru“, *Pravni život*, 14/2007, tom VI, s. 391 – 398.

⁶² J. Stanković, *Osnovi opšte sociologije prava, II deo – Stvaranje prava*, Beograd, 1998, odeljak „Socijalni okviri stvaranja prava – Žorž Gurvič“, s. 94 – 114 i *III deo – Pri-*

Sudeći prema bibliografskim podacima Gurvičeva najveća popularnost i uticaj kod nas su ostvareni krajem pedesetih i tokom šezdesetih godina prošlog veka. Naime, u tadašnjim jugoslovenskim časopisima i zbornicima publikovano je, u periodu 1957 – 1970. godine, 14 radova o njemu, a 1970. u Beogradu je objavljena i doktorska disertacija Miodraga Rankovića *Gurvičevo shvatanje strukture i tipologije globalnih društava*. Ovome treba dodati i šest prevoda Gurvičevih radova.⁶³ Ako bismo prosuđivali po monografijama o Gurviču, izgleda da je zenit njegove popularnosti u Francuskoj bio nekako u isto vreme, ali da je trajao nešto duže.⁶⁴ Boserman navodi podatak da je krajem 1970-ih (1978 – 1980) u SAD u pet radova bilo kritički vrednovano Gurvičevo delo, među kojima je bila i jedna doktorska disertacija.⁶⁵ Tih godina je i u Italiji izašla jedna monografija o Gurviču.⁶⁶ Prema našim uvidima, dakle, interesovanje za Gurviča nije jenjavalo u svetu ni do početka 1980-ih.

Za Gurviča se i danas smatra da je najpoznatije ime francuske sociologije posle Dirkema. Posle Drugog svetskog rata postao je jedan od vodećih intelektualaca u Francuskoj, uporedo sa Žan-Pol Sartrom, Rejmonom Aronom i Klod Levi-Strosom. Njegov uticaj u zemlji i inostranstvu stalno je rastao, pa su mu (kao što smo naveli) dela prevedena na više jezika a često je kao gost pozivan da drži predavanja u inostranstvu (na svim kontinentima). Njegov veliki uticaj objašnjava se promenom intelektualne klime posle Dirkemove smrti i krizom akademske sociologije. Naspram shematizma i sterilnosti oficijelne sociologije, Gurvič je plenio insistiranjem na afirmaciji ljudske slobode i mogućnostima transformaci-

mena prava, Predmet sociologije prava, odeljak „Rosko Paund – menjanje društva pravom“, s. 140 – 154.

⁶³ *Savremeni poziv sociologije*, Sarajevo, 1965. – za koji je Vojin Milić napisao vrlo obiman (108 s.) i studiozan pogovor; *Sociologija*, I – II, Zagreb, 1966, (pod Gurvičevim uredništvom); „Sociologija i dijalektika“, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 3/1958, s. 276 – 285; „Sociologija moralnog života“, *Filozofija – Sociologija*, 1 -2/1958, s. 67 –77; „Radnički savjeti“, *Pregled*, 2/1958, s. 99 –107 i „Da li je tehnobirokratija neizbežna posledica industrijalizacije?“, *Zbornik Birokratija i tehnokratija*, II, Beograd, 1966, s. 199 – 202.

⁶⁴ R. Toulemon, *Sociologie et pluralisme dialectique. Introduction à l'oeuvre de Georges Gurvitch*, Paris – Louvain, 1955; J. Duvignaut, *Gurvitch: symbolisme social et sociologie dynamique*, Paris 1969; G. Balandier, *Georges Gurvitch: sa vie, son oeuvre*, Paris, 1972 (prevedena na engleski).

⁶⁵ Richard Swedberg, *Georges Gurvitch. A Study of the Relationship between Class Strategy and Social Thought*, thèse pour le Ph. D. – Ph. Bosserman, nav. delo, s. 113, 126. Ovde navodimo i jednu njegovu raniju monografiju: Ph. Bosserman, *Dialectic Sociology. An Analysis of de Sociology of Georges Gurvitch*, Boston, 1968.

⁶⁶ A. Tanzi, *Georges Gurvitch. Il progetto della Libertà*, Pisa, 1980.

je društva. On je bio cenjen ne samo kao teoretičar opšte sociologije, nego i kao delatnik u domenu sociologije prava.⁶⁷

Po Filipu Bosermanu,⁶⁸ oko Gurviča kao harizmatiskog intelektualnog lidera formira se sociološka škola, sa nizom institucija u kojima su se okupljali i stasavali istraživački kadrovi (32 saradnika na dvotomnoj *Sociologiji*, izuzetno veliki broj autora iz raznih disciplina i zemalja saradivao je u *Cahiers internationaux de sociologie*).⁶⁹ U prvom broju ovog časopisa iz 1946. uvodno je objavljen njegov programatski tekst *La vocation actuelle de la sociologie* koji kasnije postaje njegovo glavno delo (prvi put objavljeno 1950). Formuliseo je novu „paradigmu multipliciteta“ (po R. Ritzeru) a ključne odrednice njegove nove koncepcije su – dubinska, pluralistička, dijalektička, totalitetna i diskontinuitetna sociologija. Gurvičeva smrt 1965. i „mini-revolucija 1968“ označavaju kraj ove škole.

Analizirajući razloge Gurvičevog uspeha, Žan – Kristof Marsel ih nalazi u njegovoj ključnoj ulozi u institucionalnom i kadrovskom zasnivanju posleratne francuske sociologije, njegovom intelektualnom projektu koji je ispunjavao očekivanja i preokupacije tadašnje generacije sociologa koja je stasavala i izgrađivanju alternativne paradigme koja se suprotstavljala američkom modelu a oslanjala na nasleđe francuske teorijske i empirijske sociologije.⁷⁰ U 1946. godini je bio suosnivač *Centre d'étude sociologique*, pod okriljem *CNRS-a*, i osnivač *Cahiers internationaux de sociologie*,⁷¹ 1950. je na *Presses universitaire de France* pokrenuo *Bibliothèque de sociologie contemporaine* a iste godine je izabran za redovnog profesora na Katedri za sociologiju na Sorboni, 1958. godine, sa Anri Žanom osnovao je *Association des sociologues de langue française*. Gurvič je uticao na sazrevanje i takvih, tada još mladih intelektualaca, kao što su: Cazeneuve, Dumazdier, Duvignaud, Isambert, Balandier, Bastide, Touraine, Lévi-Strauss, Bourricaud, Morin. Po povratku iz SAD, posle oslobođenja, Gurvič je sa sobom doneo gotovo čitavu biblioteku sa dokumentacijom o američkoj sociologiji, knjigu o (svetskoj) sociologiji XX veka⁷² i „un capital de relations person-

⁶⁷ D. Vrban, nav. delo, s. 45 – 48.

⁶⁸ Ph. Bosserman, nav. delo, s. 11 –126.

⁶⁹ G. Balandier, „Sur un cinquantenaire. Préface”, *Cahiers internationaux de sociologie*, vol. 102, 2 /1996, p. 5 – 15.

⁷⁰ J.-C. Marcel, „Georges Gurvitch: les raisons d'un succès”, *Cahiers internationaux de sociologie*, Vol. 110, no 1/2001, p. 97 – 119.

⁷¹ G. Balandier, „Sur un cinquantenaire. Préface”, *Cahiers internationaux de sociologie*, vol. 102, 2 /1996, p. 5 – 15. Povodom 40-godišnjice Gurvičeve smrti posvećen mu je jedan broj ovog časopisa: „Quarante ans après: Gurvitch”, Vol. 121, no. 2/2006 a u jednom drugom časopisu i ceo tematski broj: „Georges Gurvitch”, *Anamnese*, 1/2006.

⁷² Prvo objavljenu u SAD a potom u Francuskoj: G. Gurvitch – W. Moore (eds), *Twentieth Century Sociology*, New York, 1945; *La sociologie au XXe siècle*, I – II, Paris, 1947.

nelles“ sa američkim univerzitetima. Američkoj sociologiji je zamerao da je isuviše empirijska a premalo teorijska i podsticavao je antifunkcionalističku orijentaciju u Francuskoj.

Međutim, osim ovako afirmativnih ima i izrazito negativnih ocena Gurvičeve sociologije, a pogotovo sociologije prava, kao prekomplikovane i zastarele, koja je upala u ćorsokake i pala u zaborav.

Po povratku iz Amerike, posle Drugog svetskog rata, Gurvič „diže ruke od daljeg bavljenja sociologijom prava“ i posvećuje se opštesociološkoj teoriji. Tome je doprinela i „činjenica da je ostao jedini predstavnik fenomenološke teorije društvenog prava“ ali ni u modernoj fenomenološki orijentisanom sociologiji prava nije bilo interesovanja za njegove ideje. U svom razvojnom grananju, sociologija prava je sa Gurvičem zapala u slepo crevo, iz koga se više nije moglo ni napred, ni nazad. Sve češća reakcija sledeće generacije sociologa prava na njegovu opštu teoriju društvenog prava bila je zaborav. U današnjim sociološkopравnim raspravama nema mnogo pozivanja na Gurviča. Teorija društvenog prava dostiže najveći domet sa Gurvičem, ali sa njegovim nestankom nestaje i ona. U modernim vremenima, borbu za pravni pluralizam nije bilo više neophodno voditi oružjem društvenog prava. Osnovna teškoća teorije društvenog prava je što ne uspeva da odgovori na pitanje zašto nastaje država i zašto se njeno pravo odvaja od spontanog društvenog prava, tako da, u nastojanjima da se sociologija uhvati u koštac sa problemima prava, pre svega uvažavajući njegovu normativnu prirodu, ova teorija prerasta, u međuratnom razdoblju, u najveću kočnicu, dovodeći u pitanje i samu potrebu za sociologijom prava.⁷³

Ovde moramo, najpre, izvršiti jednu korekciju koja je od popriličnog značaja za našu temu. Naime, nije baš sasvim tačna konstatacija da je Gurvič u posleratnom periodu digao ruke od sociologije prava. Renato Treves,⁷⁴ upozorava da je Gurvič, posle 15 godina pauze, u periodu 1958 – 1960. godine, redigovao prevod za nemačko izdanje *Elementa sociologije prava*, i napisao još dva nova eseja o sociologiji prava – *Rechtssociologie* za kolektivni rad koji je uredio G. Eisermann (Stuttgart, 1958) i već pomenute *Probleme sociologije prava* za dvotomnu *Sociologiju* (koju je sam i uredio). Iako nije bilo tematskog proširenja ni promena u gledištima na osnovna pitanja sociologije prava, ovaj Gurvičev povratak u ovu oblast je značajan zbog toga što izmene pokazuju šta je autor izostavio,

⁷³ A. Molnar, *Društvo i pravo: istorija klasičnih sociološkopравnih teorija*, I, Novi Sad, 1994, 130 – 133.

⁷⁴ R. Treves, “La sociologie du droit de Georges Gurvitch”, *Cahiers internationaux de sociologie*, Vol. 45, no. 2/1968, p. 57 – 59.

šta modifikovao a šta dalje razvio i produbio. A upravo su reference o sociološkoj jurisprudenciji ono što je sam autor težio da reducira ako ne da i sasvim eliminiše. Već smo videli da je gotovo polovina istorijskog pregleda sociologije prava u američkom izdanju posvećena američkoj sociološkoj jurisprudenciji, iako je, kako primećuje Treves, autor u tom istom radu eksplicitno napisao da je sociološka jurisprudencija jedan pravac u pravnoj nauci koji ni na koji način ne spada u sociologiju prava u strogom smislu reči. Francusko izdanje *Elementa sociologije prava* iz 1940 godine i nemački prevod ovog francuskog izdanja ne sadrže ništa što se odnosi na američku sociološku jurisprudenciju. I u *Problemima sociologije prava* (1960) reference koje se odnose na sociološku jurisprudenciju su ekstremno redukovane. Osim sociološke jurisprudencije, drugi problem za koji je Gurvič takođe smatrao da je zastareo i da ga treba eliminisati je zavisnost sociologije prava od filozofije prava, što smo već prodiskutovali. Modifikacije se, uglavnom, odnose na jednostavnije i fleksibilnije formulacije nekih problema a ono što je Gurvič dalje razvio i produbio je odnos pravnih poredaka s jedne, i globalnih društava i društvenih grupa, s druge strane.

Ovome ćemo dodati da se Gurvičevo interesovanje za sociološko-pravne probleme u posleratnom periodu održava i na jedan, po malo, skriven način. Naime, osim što je svoju sociološkopravnu koncepciju, u mnogim elementima, razvio u opštesociološku teoriju, on opštesociološke stavove konkretizuje na brojnim primerima iz sociologije prava. Ovo smo u prethodnoj analizi ilustrovali paralelnim navođenjem referenci iz *Savremenog poziva sociologije* i *Sociologije prava*. Važnost ova dva momenta nije uočena ni u, inače, sjajnoj Trevisovoj analizi. Uostalom, i Veber je od pravnika postao sociolog a Gurvič je od filozofa, preko pravne filozofije i sociologije prava, postao opšteteorijski sociolog. Na neke paralele i konvergencije između Vebera i Gurviča u posmatranju tipova vlasti i pravnih poredaka u odnosu na globalna društva, osvrnuli smo se ranije u tekstu, sledeći Rankovićeve analize, a upravo su to ti novi elementi sociologije prava, kako i Treves ističe, koji su dalje razvijani i produbljavani.

I po Vrbanu, Dirkemova sociološka škola, pa ni kasnija sociološka teorija, uključujući i američku, a za razliku od Vebera, nije imala previše razumevanja za specifičnost prava kao društvene i kulturne pojave. Stavljanjem u prvi plan pojma zajednice i spontanih oblika društvene kontrole, u sociološkoj analizi se umanjuje značaj institucionalizovanih normativnih regulacija a pravo se rastvara i marginalizuje. Tek je Veber prvi pokušao da izdvoji distinktivna obeležja i izgradi koherentnu teoriju prava sa sociološkog gledišta. Po njemu, ta naučna obeležja su: „po-

stojanje autoritarnog stožera, konsensus u vezi s lelegitimnosti poretka i racionalni karakter modernog prava⁷⁵ Međutim, u komentarima uz Gurvičevo shvatanje društvenog prava, Vrbanove ocene su drugačije intonirane nego Molnareve. Gurvičeva doktorska teza o društvenom pravu je nakon objavljivanja (1932) bila vrlo povoljno prihvaćena u javnosti. Gurvičeva popularnost se objašnjava i „privlačnošću ideja o društvenoj funkciji prava koje su negirale autoritativnost državne vlasti i imale socijalno-reformistički, pa i utopijski karakter“.⁷⁶ Sa napretkom proizvodnje i tehnologije, moderno pravo teži da postane društveno (*droit social*). „Društveno pravo u modernim društvima počiva na više načela, a to su opći interes, ograničeno vlasništvo u javnom interesu, autonomnost i pluralizam društvenih organizacija. Takvo pravo moglo bi omogućiti izgradnju jednog novog društva koje bi bilo „socijalizam bez etatizma“.⁷⁷

U zaključku svojih razmatranja o Gurviču, Jugoslav Stanković ističe da njegov specifičan pluralistički pristup, u kome se insistira na stalnoj promenljivosti društvenih pojava u okviru pojedinih tipova „totalnih društvenih fenomena“, često ne daju mogućnost preciznog definisanja, a još manje objašnjenja pojava. On teži samo utvrđivanju korelacija i tendencijskih pravilnosti a ne i uzročnom objašnjenju pojava. Njegovo shvatanje prava je vrlo široko i nedovoljno određeno a nepotpuna je i neprecizna i definicija pravne sankcije koja se, u krajnjoj liniji, svodi na psihološku kategoriju naslonjenu na totalni psihički fenomen. Ali i pored ovih nedostataka, neka njegova shvatanja o društvenoj strani prava pogoduju stvaranju ali i boljem funkcionisanju prava i mogu biti plodan izvor hipoteza za empirijska istraživanja.⁷⁸

Ali, vratimo se na razloge sada već dugog zaborava Gurviča. U tome da taj zaborav zaista postoji, slažu se čak i autori koji pokušavaju da ga reafirmišu i mi ćemo to pokazati na po jednom primeru iz svetske, francuske i pravne sociologije.

„Gurvič je dao sociološkoj teoriji jedan broj valjanih doprinosa koji se, na nesreću, suviše često ignorišu u anglosaksonskim zemljama“.⁷⁹ Kanadski sociolog Gij Roše je još 1968. godine primetio da je Gurvič predložio klasifikaciju na mikro i makrosociologiju, koja je često u upotrebi kod sociologa na francuskom govornom području a koja se retko sreće u

⁷⁵ D. Vrban, nav. delo, s. 10.

⁷⁶ Isto, s. 44 – 45.

⁷⁷ Isto, s.48.

⁷⁸ J. Stanković, nav delo, II deo, s. 113 –114.

⁷⁹ T. Clark, *Prophets and Patrons: The French University and the Emergence of the Social Science*, Cambridge, 1973, navedeno prema: Ph. Bosserman, nav. delo, s. 112.

američkoj i engleskoj sociologiji.⁸⁰ Španski sociolog Hoze Maria Perez-Agote Agire ističe da je Gurvič iza sebe ostavio značajno i originalno delo, ali da ga generacije koje su sledile jedva pominju, i to pokazuje baš na ovom primeru. Odnos između mikro i makroplana sociološke analize bila je jedna od dominantnih tema u svetskoj sociološkoj teoriji u poslednje dve decenije 20. veka. Iako je Gurvič uveo ove termine u sociologiju i ostvario originalnu sintezu i uspešnu integraciju ova dva pristupa, došavši do rezultata koji su konvergentni sa kasnijim, Gidensovim nalazima, u radovima mnogih učesnika u debatama o ovom problemu, a posebno Džefri Aleksandera (Jeffrey Alexander), kao najaktivnijeg među njima, Gurvičeve ideje se i ne pominju. Stoga Agire i konstatuje da je, izgleda, Gurvičeva sociologija upala u podzemnu reku zaborava i poziva sociologe da je refirmišu, zbog njene aktuelnosti i intrinzične (unutrašnje, suštinske) vrednosti, i zato što je, neopravdano, rečeno „a dios lo que es de dios“.⁸¹ Dodali bismo da je ovo zaboravljanje tim čudnije što su njegovi glavni radovi prevedeni na engleski (ili pisani na ovom jeziku) i da su dostupni i na mnogim drugim jezicima.

Da nisu u pitanju (samo) neke jezičke, kulturne ili nacionalne barijere dobro pokazuje analiza Žan-Kristof Marsela. On primećuje da se Gurvič danas pojavljuje kao neka vrsta „neprodane robe“ (*un laissé-pour-compte*). Ovo iznenađuje ako se ima u vidu da je on bio nezaobilazna referenca, od 1945. pa sve do svoje smrti 1965. godine. Posle toga kao da je prestala da postoji (ako je ikada i postojala) Gurvičeva škola, sa precizno formulisanom paradigmatom i jasno definisanim istraživačkim programom. Empirijska istraživanja u Francuskoj su se sve više odvijala pod uticajem Štecela i Fridmana a Gurvičeve knjige danas imaju samo istorijsku vrednost. Gurvič, zapravo, nikad nije ni bio dobro integrisan u francusku sociologiju. Ovaj autor se oštro suprostavlja ovakvom i sličnim uprošćenim shvatanjima o nesavremenosti Gurvičeve sociologije jer se njegovi uspesi i nesumnjivi uticaji na taj način ne mogu nikako objasniti. Zato se on zalaže za interpretaciju kakvu smo, nešto ranije, u analizi naveli.⁸²

Poredeći Gurvičevu sociologiju prava sa aktuelnim tendencijama u svetskoj sociologiji prava⁸³, Renato Treves primećuje da su razlike u me-

⁸⁰ G. Rocher, *Introduction à la sociologie générale: I. L'Action sociale*, Paris, 1968, p. 15.

⁸¹ José Maria Pérez-Agote Aguirre, „La sociología en el Leteo: el largo adiós de Georges Gurvitch“, *Política y Sociedad*, Vol.42, Núm. 2/2005, p. 149 – 162. *Leteo* (na španskom), *Lethe* (na engleskom), *Leta* (na ruskom i srpskom) je u grčkoj mitologiji reka zaborava u podzemnom svetu.

⁸² J.-C. Marcel, nav. delo, s. 97 – 98.

⁸³ R. Treves (dir.), *La sociologia del diritto*, Milano, 1966. Ova studija je obuhvatala 12 zemalja sveta (iz zapadne i istočne Evrope, obe Amerike i Japana).

todu, predmetu i ciljevima toliko velike da se stiče utisak da je reč o dve različite discipline. Specijalisti u ovoj oblasti ga navode samo kao jednog od osnivača koji je već zastareo i koji je, često, više udaljen od modernih tokova sociologije prava nego neki filozofi prava (Hart, Ros, Kelzen), koji se ovom disciplinom nisu nikad ni bavili. Ovaj radikalni kontrast potiče otud što su sadašnja sociološkoppravna istraživanja zasnovana na principima etatizma i pravnog normativizma, pod snažnim Veberovim uticajem ideje o elaboraciji koherentnog sistema pravnih normi, a što je Gurvič kritikovao i odbacivao kao prevelik ustupak dogmatsko normativnim naukama. Gurvičeva sociologija prava je ideološki angažman da se afirmišu principi pravnog pluralizma i ideje o društvenom pravu. Iako, na prvi pogled, ovako duboke razlike izgledaju kao zastarelost i prevaziđenost Gurvičevih ideja, one još uvek sadrže izvesnu vitalnost, zbog materije koju obrađuju i ideologije na koju se oslanjaju. Njegova sistematika i problemska panorama sociologije prava je mnogo šira od okvira na koji se sada oslanjaju empirijska istraživanja u ovoj oblasti. Gurvičevo delo je prepuno hipoteza koje tek treba proveriti i one u mnogome mogu proširiti istraživačko polje. Fundamentalni principi njegove sociologije prava su tesno srasli sa ideologijom antietatizma, decentralizacije, demokratije, socijalizma, nezavisnog sindikalizma, a za koju Treves drži da je još uvek živa i stimulatívna.⁸⁴

Za temu našeg rada od posebnog je značaja jedna, po nama, strukturalistička analiza kanadskog sociologa prava Žan Gij Beleja.⁸⁵ On konstatuje da, uprkos obimnog i izuzetno značajnog dela, Gurvič nije izvršio nikakav značajniji uticaj na orijentaciju i dalji razvoj sociologije prava. Optužbe za konfuznost, prevaziđenost i preveliku složenost su više lažni izgovori nego objašnjenja za indiferentnost mnogih sociologa prava u odnosu na njega. Pravi razlog je Gurvičevo radikalno odbacivanje dominantne pravne ideologije koja se odnosi na značaj razuma, političke moći i profesionalnog znanja u društvenoj realnosti prava. On smatra da bi budući razvoj sociologije prava, u kojoj bi se više vodilo računa o njenim teorijskim osnovama i zauzeo kritičniji stav prema dogmatskoj koncepciji prava, mogao da dovede do rehabilitacije njegove misli. Gurvičeva sociološkoppravna problematika nije konfuzna nego ekstremno sistematična, nije prevaziđena nego alternativna i nije previše složena nego je višeslojna.

⁸⁴ R. Treves, ranije nav. delo, s. 60 – 66.

⁸⁵ On je 1977. godine stekao doktorat iz pravne sociologije na Université de Paris II, pod mentorstvom Žana Karbonijea (Jean Carbonnier) na temi pod naslovom *Conflit social et pluralisme juridique en sociologie du droit*. – Jean Guy Belley, „Georges Gurvitch et les professionnels de la pensée juridique“, *Droit et société*, 4/1986 (<http://www.reds.msh-paris.fr/publications/revue/html/dsoo4-o4htm>).

Ova problematika zahteva jedan epistemološki rez jer se oslanja na koncepciju prava koja je više kulturalna nego racionalna, više društvena nego politička i više naučna nego tehnička. Njegova vizija pravnog pluralizma, spontanosti i dinamičnosti u kombinovanju formalne i neformalne regulacije je jedna alternativna, demokratska paradigma, koja se suprotstavlja etatističkom monizmu i totalitarnoj praksi i sadrži snažne samoregulišuće potencijale (mi bismo dodali aktera) civilnog društva.

U zaključku možemo reći da su Paund, glavni zastupnik američke sociološke jurisprudencije, i Gurvič, najpoznatiji teoretičar pravnog pluralizma u sociologiji prava, imali visoko mišljenje jedan o drugom. Paund je napisao predgovor za američko izdanje Gurvičeve *Sociologije prava* (1942) a Gurvič je posvetio skoro polovinu istorijskog pregleda američkoj sociološkoj jurisprudenciji i pravnom realizmu. Ali u nemačkom izdanju (1960) sa francuskog originala (1940) nema ništa o sociološkoj jurisprudenciji koja, po njemu, ni na koji način ne spada u sociologiju prava u strogom smislu reči. Gurvič nastoji da preciznije i uže odredi sociologiju prava i oslobodi je i od zavisnosti od filozofije prava, što mu je bila zajednička karakteristika sa Paundom. Osporava se ali se i govori o postojanju Paundove škole sociološke jurisprudencije i Gurvičevoj školi u sociologiji, ali se smatra da Paund nije a Gurvič jeste formulisao i svoju paradigmu pravnog pluralizma. Kritika američke sociološke jurisprudencije ali i preteranog empirizma američke sociologije, kao i jednostranosti mikrosociologije i funkcionalističke teorije, od konstitutivnog su značaja za Gurvičevo delo. Ima mišljenja da se američka sociologija prava nije istinski konstituisala ni sa Paundovom sociološkom jurisprudencijom, ni sa Gurvičevom sociologijom prava, već tek sa Parsonsovim poimanjem normativnog, sa osloncem na Dirkema i, naročito, Vebera. Paundov uticaj u Americi opada a raste uticaj Ljuelinovog pravnog realizma. Uprkos velikog obima, pa i značaja, Gurvičevo delo se našlo izvan tokova moderne sociologije prava i nije na nju izvršio neki veći uticaj. Njegovi sociološkopravni radovi se ubrajaju u osnivačke ili klasične a opštesociološki u savremene teorije. Međutim, neki autori kao što su Treves i Belej smatraju da njegovi sistematski, širi i kritički potencijali u odnosu na etatizam i pravni normativizam nisu još dovoljno sagledani i da će u budućnosti biti više afirmisani. Ta mogućna obnova interesovanja za Gurvičeve pluralističke i demokratske sociološkopravne ideje teći će uporedo sa narastajućom i pretećom ulogom novog etatizma u rešavanju ali i produblivanju nadolazeće ekonomske krize.

*Miloš Marjanović, Ph. D., Full Professor
Novi sad School of Law*

Sociological Jurisprudence and Socioogy of Law - Pound *versus* Gurvitch

Abstract

Roscoe Pound and Georges Gurvitch have treated each other with respect and high esteem. For Gurvitch Pound is an „undisputed leader“ of American sociological jurisprudence. Pound praises Gurvitch as a „respectable representative of modern sociology of law“. Pound wrote the preface to the American edition of Gurvitch's *Sociology of Law* (1942). In this edition Gurvitch dedicated almost a half of historical review of sociology of law to the American sociological jurisprudence and the legal realism. But in the German edition (1960) there are nothing about sociological jurisprudence.

According to newer criticism Pound's influence grows weaker and loses importance, while the reputation of Llewellyn's legal realism rises. In spite of its exceptional importance, Gurvitch's ideas have not had a significant influence on the development of the sociology of law. His neglected contributions maybe will be reaffirmed in the future as more critical, pluralistic and democratic perspective of the dogmatic concept of law and new enourms role of the state in the issue of coming economic crisis.